

Nacht van de dictatuur: 'Dictatorsdiner'

Den Haag, 14 september 2018

Dames en heren,

Het is een bijzonder diner waaraan wij vanavond aanzitten.

- Gestoofde Ghanese vissoep als voorgerecht – nee, *niet* van gestoofde Ghanezen, ook al stonden sommige Afrikaanse dictators erom bekend dat ze hun tegenstanders opaten...

- Dan het lievelingsgerecht van Erich Honecker als hoofdgerecht – waarschijnlijk speciaal voor mij uitgekozen, want Geert Wilders noemde mij ooit een Oost-Europees omaatje...

- en Mussolini's cake als nagerecht. Het bed deelde de Duce met een keur aan dames, maar het diner was voor zijn vrouw en vijf kinderen – en dat eindigde altijd met Ciambellone.

Dat is uw menu voor vanavond. U kunt nu nog weg...

En weet u maar blij dat de organisatie niet voor Stalin heeft gekozen, want bij zijn diners dwong hij zijn gasten de hele nacht te blijven eten, waarbij het gooien met voedsel sterk werd aangemoedigd en luidkeels zingen verplicht was.

In het kookboek 'dineren met dictators' waaruit vanavond wordt gekookt miste ik helaas George Papadopoulos, de Griekse generaal die op 21 april 1967 met een staatsgreep een einde maakte aan de democratie in

zijn land. Mijn persoonlijke associatie met de term *Nacht van de Dictatuur* is namelijk met hem verbonden. In de maanden na de kolonelscoup werd in Amsterdam vaak gedemonstreerd en zo werd er op een mooi zomernacht een wake georganiseerd voor de deur van het Griekse consulaat, uit solidariteit met de onderdrukte Grieken. Ik was net 16, het was mijn eerste nadrukkelijke demonstratie en ik vond het ontzettend spannend.

Maar het was ook meer dan spannend.

Als ik terugdenk aan die tijd – ik zeg het eerlijk – dan krijg ik ook weleens een gevoel van nostalgie.

We waren zo actief, zo betrokken. We organiseerden debatten. We voerden actie tegen *Outspan*-sinaasappels uit Zuid-Afrika. We demonstreerden tegen de dictators in Chili, Argentinië en Paraguay. We boycotten vakanties naar Franco-Spanje en woonden concerten bij van uit de DDR gevluchte protestzangers.

We waren solidair. En we waren waakzaam op elk teken van onderdrukking en schending van mensenrechten. In mijn herinnering verzamelden we ons iedere zaterdag voor een demonstratie. Terplekke hoorden we waar tegen....

In de jaren zeventig was het aantal landen dat zuchtte onder een dictatuur groter dan nu - toen werd meer dan 60 procent van alle landen geregeerd door dictators en nu is dat iets meer dan 30. Je kunt zeggen dat we toen dus meer reden hadden om te protesteren dan nu.

Maar we zien ook dat die lijn van vooruitgang is omgebogen. Volgens de Democratie-index van The Economist is het aantal 'volledige democratieën' in de wereld de afgelopen zeven jaar gedaald van 26 naar 19. Moeten we dan niet concluderen dat waakzaamheid geboden is?

Deze zomer las ik het boek Madeleine Albright: *fascisme, een waarschuwing* – ik kan het u aanbevelen. Aan de hand van vele voorbeelden laat ze zien hoe de meeste dictaturen in de geschiedenis tot stand gekomen zijn. Niet zoals in Griekenland met een staatsgreep, maar sluipend. Een politicus met demagogische talenten wint de verkiezingen. Dan begint hij een campagne tegen zijn tegenstanders, die stap voor stap monddood worden gemaakt. Hij ondergraaft de onaantastbare positie van de rechterlijke macht, de onafhankelijke staatsadviseurs, de wetenschap. Hij noemt de vrije pers ‘vijanden van het volk’ die ‘nepnieuws’ verspreiden. Dan rekt hij de grenzen van zijn bevoegdheden op. Hij rekt de grenzen van zijn zittingstermijn op. Mussolini, zo beschrijft Albright, had daar een mooie vergelijking voor. Je moet de kip veer voor veer plukken, dan hoort niemand het gepiep. Bijna onmerkbaar. Veer voor veer.

En dus is onze opdracht om heel goed te luisteren naar ieder zacht gepiep. En ook al staat Nederland in de hoogste regionen van de Democratie-index: die opdracht geldt ook voor ons.

Als voorzitter van het Nationaal Comité 4&5 mei houd ik vaak spreekbeurten over vrijheid, rechtstaat en democratie - in relatie tot de onvrijheid, willekeur en de dictatuur tijdens de bezetting. En mijn boodschap is steeds: onze democratische rechtstaat spreekt niet vanzelf. We moeten haar instituties onderhouden, nieuwe inhoud geven en koesteren. We moeten laten zien dat we er trots op zijn.

Natuurlijk rust die taak in de eerste plaats op de schouders van de politici zelf.

Elke politicus die met *dédain* spreekt over zijn werk, over het Parlement, draagt bij aan de uitholling van de democratie. Natuurlijk: het vergt best moed om op te komen voor de democratie, om de schoonheid ervan uit te dragen. Geen millimeter toe te geven aan de cynici, de mopperaars, de roepstoeters. Maar het is belangrijk.

De eisen die aan politici worden gesteld zijn hoog, het vertrouwen laag. Maar de enige manier om dat vertrouwen terug te winnen is – naast natuurlijk integriteit en betrouwbaarheid - om open te zijn over hoe een democratie werkt. Verdiep je zichtbaar in de dagelijkse noden van je landgenoten. Laat zien wat je zelf vindt – en wat je vervolgens met andere partijen als compromis hebt bereikt. Wees helder over de problemen die er zijn – en neem de mensen mee in de oplossing die je hebt gekozen. Verbloem niet wat moeilijk is, maar biedt ook perspectief. Dat mogen we van politici verwachten.

Maar er ligt zeker ook een taak bij de media. Ik kijk even de zaal rond.... Misschien dat niet iedereen hier in de zaal even enthousiast is over Joris Luijendijk na zijn essay over Nieuwspoort..., maar ik was wel onder de indruk van zijn recente betoog voor de Europese vereniging van onderzoeksjournalisten. Hij maakt zich echt zorgen over de toekomst van het vak. Zeker, de vrije pers die de macht kritisch volgt is een wezenlijk onderdeel van de democratie. En elke journalist wil graag een Woodward of Bernstein zijn. Keihard kritisch controleur van de macht. Maar betekent dat dat je elke misstap van een politicus moet uitvergroten tot Watergate-propoorties? En wat zijn de consequenties voor het vertrouwen in de democratie als journalisten dag in dag schrijven dat politici alweer hun verkiezingsbeloften niet houden, slappe compromissen sluiten en er jàren over doen om tot besluiten te komen?

Vaak overigens ingefluisterd – ik zeg het er meteen bij – door rivaliserende politici...

Democratie is nu eenmaal niet de snelste en simpelste vorm om tot besluiten te komen. Geen enkele politicus die gaat regeren kan zich aan al zijn verkiezingsbeloften houden; iedereen moet compromissen sluiten. En ja, de besluitvorming over belangrijke kwesties is vaak moeizaam en duurt dus lang. Herman van Gunsteren noemde het in mijn boek *Vertrouwen is goed maar begrijpen is beter* 'een modderig proces'. Maar dat hoort bij het stelsel. Democratie is een mooi weefsel, maar het is altijd een beetje rafelig. En ik heb weleens het gevoel dat de journalisten niet geïnteresseerd zijn in het weefsel, maar alleen in de rafels. Nooit het positieve nieuws. Nooit een artikel over alles wat er wél goed gaat. En ja, dan krijg je dus de beroemde uitspraak uit het SCP-rapport van enkele jaren geleden: 'met mij gaat het goed, met ons gaat het slecht'.

Maar nu houd ik op met kritiek op de media. Aan het begin van mijn betoog heb ik niet voor niets gezegd dat een vijandige houding van machthebbers tegenover de media één van de zachte piepjes kan zijn van die arme geplukte kip.

Ik prijs dan ook met nadruk de moed van de Amerikaanse media, onder leiding van de Washington Post, om zich met kracht te weren tegen het vijandige klimaat tegen de 'mainstream media'. Ik vrees alleen dat het niets zal helpen. De Amerikaanse samenleving is er één geworden van *wij* tegen *zij*. *Wij*, de Trump-aanhangers, de échte vaderlandslievende Amerikanen – tegen *zij*, de elite, de politici in Washington, *The Swamp*. Politici zoals Madeleine Albright dus. En die kloof wordt door zo'n actie van The Post echt niet kleiner.

Wij tegen *zij*. Ook in Nederland zien we het steeds vaker.

En dan bedoel ik niet dat mensen met tegengestelde politieke meningen tegenover elkaar staan – daar is namelijk nog wel debat mogelijk.

Ik bedoel de hokjes, de bubbels. *Wij*, de niet-academisch opgeleiden, de weinig-verdieners, de mensen die altijd achterblijven – tegenover *zij* die het allemaal zo goed voor elkaar hebben. Waarbij die *wij* het vertrouwen in de politiek allang hebben opgegeven. We zijn afgehaakt. Er wordt toch niet naar ons geluisterd. We gaan niet meer stemmen.

En ja, ook dat is een enorme bedreiging voor onze democratie.

Aan het begin van mijn betoog vertelde ik over mijn eigen associatie met de Nacht van de dictatuur, voor de deur van het Griekse consulaat in 1967. En misschien was dit achteraf gezien wel één van de mooiste aspecten van die demonstraties en acties en debatten: dat we zo'n divers geheel vormden met elkaar. Werkende jongeren, scholieren, fabrieksarbeiders, studenten. Niet allemaal apart in de eigen bubbel, maar samen.

Het zou zo mooi zijn als we dat weer terug konden vinden.

Al sinds ik voorzitter ben van het Nationaal Comité 4&5 mei strijd ik ervoor. Voor het organiseren van gesprekken tussen mensen die elkaar anders nooit spreken. Om uit te vinden wat we *wel* delen met elkaar. En welke dag is daarvoor nou meer geschikt dan 5 mei, de dag waarop we vieren dat er een einde kwam aan onderdrukking en dictatuur.

15 september is door de VN uitgeroepen tot Internationale Dag van de Democratie. Maar wij hebben daarnaast net als heel veel andere landen onze eigen, nationale feestdag. Ik hoop vurig dat we daar nu eindelijk eens een echte nationale vrije dag van maken. Een dag gewijd aan de instituties van onze rechtstaat, aan het goede gesprek met mensen die we niet dagelijks tegenkomen, aan het compromis, de vrijheid. Dat we op

5 mei verhalen delen met elkaar over onze democratische rechtstaat.
Dat we erbij stilstaan dat die kwetsbaar is en niet vanzelfsprekend.

Uiteraard ben ik ook heel blij met alle andere initiatieven op dit gebied.
Zoals deze nacht van de dictatuur als opmaat naar de internationale Dag van de Democratie, en zoals het Prinsjesfestival - een week vol debatten, manifestaties en feestjes rond Prinsjesdag. Een week voor iedereen die de democratie een warm hart toedraagt. Want ik zeg het voluit en met overtuiging: ik ben trots op onze democratie.

En daarom luidt mijn stelling: de grootste bedreiging voor de democratie is cynisme – vooral bij diegenen die verantwoordelijkheid dragen.